

Teatr bütün zamanlarda cəmiyyətin mədəni, ictimai-siyasi həyatının ayrılmaz hissəsi olub. Səhnənin inkişaf tarixinin hər bir mərhələsi ayrı-ayrı sənətkarların və bütöv kollektivlərin yaratdığı şedevrlərlə bağlıdır – bu əsərlər indinin özündə də teatrların repertuarından düşmür. Azərbaycan teatrının perspektivləri haqqında danışarkən, şübhəsiz, onun keçdiyi tarixi təcrübəni daha dərinlən öyrənmək, təhlil etmək və qiymətləndirmək lazım gəlir. Tanınmış jurnalist Fazil Bəhmənzadə çoxdandır ki, Azərbaycan teatrının tarixi inkişaf mərhələləri ilə bağlı ən müxtəlif materialları arxivləşdirmək və gələcək nəsillərə ötürmək kimi nəcib, faydalı fəaliyyətlə məşğuldur. Belə materiallardan biri də M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının 1951-ci ildə Özbəkistana qastrol səfəri ilə bağlıdır. Teatrşünas L.Borisovun qələmə aldığı məqalədə Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının səhnələşdirdiyi «Otello» tamaşası, Azərbaycan SSR-nin Xalq artistləri Ələsgər Ələkbərov, Barət Şəkinkaya, Rza Əfqanlı kimi sənətkarların yaratdığı rollar təhlil edilir. Məqalə 1951-ci ildə keçmiş Özbəkistan KP MK-nın, Ali Sovetinin və Nazirlər Sovetinin orqanı olan «Pravda Vostoka» qəzetində dərc olunub. Qəzetimizin oxucuları üçün maraqlı olacağını nəzərə alaraq, öz peşəkar səviyyəsi ilə seçilən «Otello» məqaləsini diqqətinizə çatdırırıq.

L.BORISOV

(Əvvəlki ötən sayımızda)

«Mavra nifrət edirəm,
deyirlər, guya,
Mənim arvadımla
gəzir Otello.
Buna inanmıram,
ancaq qoy olsun,
Bu, mübarizəmdə
məna haqq verər».

Qısqançlıq burada yirtici, yaramaz təbiətli Yaqo üçün özünə haqq qazandırmaq vasitəsidir. Yaqo yuxarı təbəqələri amansızlıq, ikiüzlülük, satqınlıq və tamahkarlıqda ad çıxarmış orta əsrlər Venesiyasının ictimai mühitinin məhsuludur. O, Otellonun ləyaqətinə, uğurlarına, xoşbəxtliyinə həsəd aparır, Mavrın qəlbinin saflığına, özündə olmayan hissələrinə nifrət edir, onun məhəbbət mücəssəməsi olduğunu qəbul etmir. Otello ilə Yaqo burada yalnız iki qısqanc insan deyil, onlar bir-birinə zidd iki başlanğıcı, iki dünyagörüşünü təmsil edir. Fəciənin fəlsəfi məramı, dərin humanizmi məhz burada üzə çıxır ki, bizim sovet teatrı bu məqamı bütün təfərrüatı ilə göstərməyə nail olub. Sovet teatı üçün Şekspirin yaratdığı məhz Karl Marksın qiymətləndirdiyi cəhətləri ilə yaxın və doğmadır. Marks dramaturqun əsərlərində, hər şeydən əvvəl, müdrik və cəsarəti fikirlər, insanlara sevgi, həyat bilgiləri və onların doğrudurüst təsvirinə böyük qiymət verirdi.

Yaqo – Əfqanlı teatralaşmış cinayətkar yox, tədbirli, ehtiyatlı, hamıya nifrət edən bəşər düşmənidir. Artistin nümayiş etdirdiyi yüngül demonizm Yaqo obrazının realistlik şərhilə ziddiyyət təşkil etmir. Əfqanlı çox da qabarıq olmayan, ancaq son dərəcə ifadəli mimikaya malikdir.

Biz qarşımızda güclü, ancaq alçaq, rəzil ehtirasların çulğadığı insan sifəti görürük. Əfqanlı heç yerdə oyuna aludə olub, qəsdən effektiv pozalardan və jestlərdən istifadə etmir, ancaq bu, onun ifasında Yaqo obrazının məşum təbiətinin üzə çıxmasına mane olmur. Məhz bu cür adı, son dərəcə saf, yaxşı yoldaş kimi tanınan Yaqo daha qorxuludur. «Mənim vəfalı, xeyirxah dostum Yaqo» - Yaqonun amansızcasına bədən çıxardığı Otello belə deyir.

Azərbaycan SSR-nin xalq artisti Barət Şəkinkayanın ifa etdiyi Dezdemonna rolunu qiymətləndirmək daha çətindir. Ayrı-ayrı səhnələrdə və epizodlarda Şəkinkaya Dezdemonna rolunun ifası ilə bağlı mövcud səhnə ənənəsinin tələmindən çıxır. Bu zaman tamaşaçı artistin parlaq yaradıcı yanaşmasını, özünəməxsusluğunu və səmimiyyətini hiss edə bilər. Ancaq bütövlükdə Dezdemonna – Şəkinkaya onilliklər boyu sxemə çevrilmiş ənənə çərçivəsində qalır. Şekspirin əsərində Dezdemonna intibah dövrünün iradəli və qətiyyətli qadın obrazını təcəssüm etdirir.

Onu aşağıdakı fakt çox yaxşı xarakterizə edir: o, minlərlə mövhumi, xurafat səciyyəli inancların hökm sürdüyü orta əsrlər Venesiyasında, patriarxal ailədə tərbiyə alıb. Buna baxmayaraq, Dezdemonna yad ölkədən, başqa irqdən olan «qara» adamla evlənmək üçün özündə iradə və güc tapır.

Biz səhnədə Dezdemonnanın birtərəfli, məzmunlaşdırılmış obrazını görürük. Burada əsas motiv Dezdemonnanın sentimental danışıqları, gerçəkliklə bir araya sığmayan süni ağlamsınmalarıdır. Dezdemonna öz taleyi ilə barışmış müti qadın kimi çıxış edir. Yalnız oyun elementi kimi istifadə oluna biləcək motivlər burada obrazın ümumi səciyyəsinə xələl gətirir.

Sovet teatrı Otello obrazını yenidən mənalandırmış, bu obrazı gözünü qan örtmüş, qısqanc, ekzotik şərq ehtiraslarının əsiri kimi təqdim edən yanaşmalardan çoxdan imtina etmişdir. Bizim səhnələrimizdə tamamilə axmaq Rodriqo obrazına da az-az rast gəlinir.

65 il əvvəlın «Otello»su

O, uzağı görə bilməyən, aldadılmış, hər şeyə tez inanan tragikomik insan obrazıdır. Azərbaycan teatrının tamaşasında, Azərbaycan SSR-nin əməkdar artisti Fate Fətullayevin ifasında biz məhz belə bir obraz görürük. Yaqonun arvadı Emiliya da burada yalnız yüngülməz, sözgəzdiren adam kimi təsvir olunmayıb. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan SSR-nin xalq artisti, Emiliya rolunun ifaçısı Fatma Qədri öz oyununun ağırlıq nöqtəsini, haqlı olaraq, beşinci pərdənin son səhnəsinə salıb. Fatma Qədri burada Emiliyanın işgədicə monoloqunu daha ehtirasla ifa edir və bu zaman böyük ustalıq nümayiş etdirir.

Dəqiqəbaşı ağlamsınan, deyingən Dezdemonna obrazı, demək olar, tamamilə keçmişdə qalıb. Köhnə teatr zövqsüz tamaşaçıları hər vaxtlə rıqqətə gətirməyə, vəhşi Mavrın qətlə yetirdiyi məsum Dezdemonnanın halına acıyan, kövrələn insanların hissələrini istismar etməyə çalışırdı. Guya Dezdemonnanın mənəvi saflığını, əzablarının dərinliyini göstərməyin, onun zərif, təsirli, poeziya ilə süslənmiş obrazını yaratmağın başqa üsulları yoxdur...

Yuxarıda deyilənləri Şəkinkayanın ifasına şamil etmək olmaz. Lakin tamaşanın quruluşçu rejissoru, Azərbaycan SSR-nin Xalq artisti, Stalin mükafatı laureatı Adil İskəndərov və teatrın bütün kollektivi Dezdemonna obrazının yenidən mənalandırılması ilə bağlı yaradıcı təşəbbüslərini davam etdirməlidirlər.

Kassio rolunun ifaçısı, Azərbaycan SSR-nin Xalq artisti Əjdər Sultanov səhnədə bir qədər statik təsir bağışlayır. Azərbaycan SSR-nin Xalq artisti Əli Qurbanovun ifasında Brabantio – Dezdemonnanın atasının obrazı ifadəli alınıb.

Tamaşanın səhnə tərtibatını, ansamblın uyğunluğunu və ahəngini də (rəssamlar – Nüsrət Fətullayev və Bədura Əfqanlı) qeyd etməliyik. Teatrın öz yaradıcı işində ən böyük müqavimət xəttinə istinad etməsi, Şekspirin əsərində edilən ixtisarlardan minimuma endirilməsinə imkan yaradıb. Edilən ixtisarlara isə, ümumi səciyyə daşıyır.

«Otello» - Əzizbəyov adına Teatrın möhtəşəm, parlaq tamaşası kimi yadda qaldı. Ələkbərovun ifa etdiyi Otello obrazının məziyyətləri və ümumiyyətlə, tamaşanın yüksək keyfiyyəti Azərbaycanın Əzizbəyov adına Teatrının bu uğurunu bütün sovet teatrlarının uğuru kimi qiymətləndirməyə imkan verir.

**Tərcümə edən:
Etimad
BAŞKEÇİD**